

Landboforeningerne i historien

Erik Helmer Pedersen

Fortid og Nutid april 1995, s. 65–66.

I en kommentar til Flemming Justs anmeldelse af værket *Landboforeninger i 200 år* i *Fortid og Nutid* 1994, s. 273–284, sætter Erik Helmer Pedersen bl.a. spørgsmålstegn ved nytteværdien af begrebet »gårdmandslinjen«, som måske snarere burde hedde »husmandslinjen«.

Erik Helmer Pedersen, f. 1932, lektor ved Institut for historie, Københavns Universitet, med speciale i landbrugs- og udvandringshistorie. Har skrevet disputats om Landbrugsraadet og jubilæumsværker om Hedeselskabet, Danske Slagterier og Landboforeningerne m.m. Privat adresse: Colbjørnsensvej 8, 2850 Nærum.

Normalt svarer jeg ikke på anmeldelser af mine bøger. Ikke af hoffærdighed, men fordi det næppe vil føre til noget resultat. Ofte har anmelderen helt misforstået sigtet med bogen, ja han/hun har måske ikke engang læst den i sin helhed. Tog man da til genmæle, ville det efter alt at dømme ikke føre til andet end akademisk mundhuggeri. Prøv bare at gennemblade en enkelt årgang af *Fortid og Nutid*!

Men denne gang vil jeg gøre en undtagelse. Flemming Just har i *Fortid og Nutid* 1994, s. 273–284, anmeldt, velvilligt må det indrømmes, det firebindsværk *Landboforeninger i 200 år*, Mette Ehlers og jeg har redigeret – og delvis skrevet – i forbindelse med De danske Landboforeningers 100 års dag i 1993. Anmeldelsen er imidlertid placeret under rubrikken »Debat«, og det gør det naturligt at kommentere et par ting i forbindelse med omtalen af mit bidrag til værket *Landbosamfundet og Danmarkshistorien*.

Det er min placering i forhold til den såkaldte »gårdmandslinje« i dansk historieskrivning, Flemming Just har gjort sig sine tanker om (*Fortid og Nutid* 1994, s. 282). Jeg vil da gerne bemærke, at det kan være svært for mig at

forholde mig dertil, da jeg slet ikke kan anerkende nytteværdien af et begreb af denne art.

Skulle man endelig tale om en bestemt linje i historieskrivningen om landboernes og landbrugets historie i Danmark, måtte den snarere hedde *husmandslinjen*. Er der nogen gruppe, der er blevet viet særlig opmærksomhed fra historikernes side, er det da netop husmændene. Det er en naturlig følge af den socialdemokratisk-radikale, nu snarere SF'ske dominans i dansk historieskrivning, således som den prægnant kommer til udtryk i eksempelvis Olsens moderne Danmarkshistorie. P. Munch og hans efterfølgere blev de sejrende i den sociale kamp igennem det meste af dette århundrede, og det sætter naturligvis sit præg på beretningen om slagets gang såvel som om dets forudsætninger.

Men det skal siges til Flemming Justs ros, at han ikke rent mekanisk stempler mig som gårdmandshistoriker, men tværtimod synes at placere mig i en mere bevidstgjort gruppe. Det må ifølge sagens natur være en hæderfuld placering. Dog må jeg tage til genmæle over for bemærkningen om, at jeg »uden videre diskussion« sætter et frit i luften svævende spørgsmålstegn ved den er-

hvervspolitiske nyttevirkning, landbruget omkring 1880 kunne have af lovgivningsmagten, lammet som den var af den storpolitiske konflikt på Rigsdagen. Den omtalte bemærkning er en del af den opsummering af et forudgående begivenhedsforløb, hvor jeg har analyseret en række uløste konflikter omkring en mulig støttelovgivning til fordel for landbruget, ikke mindst forholdene omkring Landbohøjskolen og forsøgsvirksomhedens respektive budgetter.

I øvrigt mener jeg, at det ikke er helt korrekt at afvise min påvisning af N. J. Fjords banebrydende indsats for de danske andelsmejerier (note 8 s. 283). Det var først og fremmest Fjord og hans epokegørende forsøgsvirksomhed, der gjorde omlægningen af landbruget og dermed andelsmejeribevægelsen til et realistisk alternativ til tidligere tiders korndyrkning og -salg.

Jeg kunne for så vidt godt stoppe her, men da Flemming Justs bemærkninger rører ved et andet vigtigt punkt, vil jeg gerne have lov til at fremsætte et par supplerende kommentarer. Vi kan næppe være uenige om, at lovgivningsmagten forholdt sig ret passivt over for den erhvervspolitiske problematik i tiden mellem Junigrundloven og Systemskiftet. Ud over husdyrloven og lovgivningen omkring kunstmørret skete der ikke de store ting, medmindre man da vil se sociallovene fra 1890'ernes begyndelse som en maskeret form for støttelovgivning til fordel for landbruget.

Regeringen Estrup forsøgte ganske vist at give landets korndyrkere, og det vil i første række sige storbruget, en vis form for beskyttelse gennem forslag til ændringer i toldloven, men det strandede på Venstres modstand. Måske kunne man have reddet en større del af produktionen af f. eks. maltbyg og formalet korn igennem kornsalgskrisen, i fald man havde støttet denne del af landbruget, men set i et længere perspektiv var hverken gårdmandsbruget eller husmandsbruget interesseret i at gøre no-

get for godsejerne. Landbrugsadelen kom derved i en slem klemme rent økonomisk, og dermed var der på længere sigt banet vej for en radikal jordpolitik.

Eksporten af forædlede landbrugsprodukter til et frit verdensmarked, in casu beliggende i Storbritannien, fik som bekendt stor succes i slutningen af forrige århundrede. Frihandelslinjen blev dermed det bærende princip for dansk landbrug gennem mere end en menneskealder, og dermed lammedes den erhvervspolitiske handlefrihed i unødigt grad, forekommer det mig. Som jeg har søgt at vise det i min fremstilling af *Landbrugsraadet som erhvervspolitisk toporgan 1919–33* (1979), skulle dette forhold komme til at spille en afgørende rolle, da Thomas Madsen-Mygdal i 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne ved sin umanerligt stædige fastholdelse af frihandelslinjen satte landbruget i en alvorlig klemme, da verdenskrisen kaldte på nytænkning på det erhvervspolitiske område.

Det kan også diskuteres, om dansk landbrug ved at lade sig slavebinde til en fundamentalistisk frihandelspolitik nogensinde fik de priser, der for alvor kunne have gjort husdyrproduktionen rentabel. Konsekvensen blev en gældssætning, der på længere sigt fik alvorlige følger for økonomien. Under alle omstændigheder blev frihandelsepoken, set i et globalt perspektiv, ret kortvarig. Allerede i 1920'erne begyndte oversøiske landbrugseksportører at eksperimentere med maskerede subventionsordninger, og i næste tiår måtte også dansk landbrug tage afsked med frihandelslinjen. Og den er aldrig siden blevet genoptaget. Derom kan man læse i Flemming Justs disputats *Landbruget, staten og eksporten 1930–1950* (1992).

Landboforeningerne er omsider kommet ind i den danske historie, efter at de i husmandstidens danske historieskrivning har været forvist til en plads i venteværelset. Eller måske snarere konto- ret for glemte sager.